

pominamy, że budżet rodziny robotniczej wg badania GUS jest wyższy od budżetu rodziny chłopskiej o przeciętnym poziomie życiowym (oszacowany przez IER) o 37%. Należy również przypomnieć, że szacunek nasz oparty został na założeniach maksymalnych.

Przytaczamy jeszcze kilka uwag zaczerpniętych z pracy prof. dr Józefa Okuniewskiego pt. „Intensivierung und Produktivitätssteigerung in den Landwirtschaft Dänemarks und der Bundesrepublik Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg”.

Prof. J. Okuniewski przytacza na podstawie źródeł duńskich, że w Danii w 1955/56 r. robotnik w mieście zarabiał 10 500 koron rocznie, podczas gdy rodzina chłopska na gospodarstwie do 10 ha osiągała dochód 8 000 koron. Dopiero gospodarstwa od 10 do 20 ha miały dochód zbliżony do robotniczego, który wynosił 10 878 koron na rodzinę.

Badania dochodów małych gospodarstw (zapewne również do 10 ha dopisek autora) w Niemieckiej Republice Federalnej według prof. J. Okuniewskiego wykazują, że w 1956/57 r. wynosiły one poniżej 3 000 marek, a przy ekstensywniejszym wykorzystaniu ziemi, tylko nieco więcej niż 2 000 marek na osobę dorosłą w pełni zatrudnioną. Wskazuje to, że dochód z pracy w tych gospodarstwach wynosi od 50 do 60% wynagrodzenia robotnika w przemyśle. Tylko w dużych gospodarstwach osiąga się poziom wynagrodzenia robotników w przemyśle, a nawet się go przekracza. W związku z tym gospodarze małych gospodarstw i najemni robotnicy rolni, którzy osiągają niskie dochody w rolnictwie, przenoszą się do innych gałęzi pracy.

Indywidualna gospodarka w Polsce podlega w dużym stopniu tym samym prawom co i w krajach kapitalistycznych. Toteż rozpiętość pomiędzy dochodami robotników i chłopów powoduje i w Polsce to samo zjawisko opuszczania wsi.

IX. SPOŻYCIE ARTYKUŁÓW JADALNYCH W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH W LATACH 1947/48—1959/60

A. Spożycie artykułów jadalnych w gospodarstwach badanych przez IER

Wieloletnie badania Instytutu Ekonomiki Rolnej oparte na ankietach oraz na książkach rachunkowych, prowadzonych w gospodarstwach chłopskich, pozwalają między innymi, na uzyskanie dość obszernych informacji o spożyciu w tych gospodarstwach. W książkach rachunkowych spożycie ujmowane jest wartościowo i ilościowo. Wartość spożycia obejmuje zarówno artykuły jadalne, jak i inne potrzeby bytowe rodzin chłopskich, zatem jest odzwierciedleniem budżetu rodziny chłopskiej. Spożycie ilościowe dotyczy tylko artykułów jadalnych. Dla przedstawienia tego drugiego zagadnienia posługujemy się w pierwszym rzędzie materiałami rachunkowości rolnej za lata 1951/52—1959/60 oraz dla lat wcześniejszych 1947/48—1950/51 wykorzystamy materiały posiadane przez IER z trzech źródeł: a)ankiety zebrane w gospodarstwach chłopskich, b) dane z gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną oraz c) sprawozdania korespondentów rolnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Połączenie materiałów z trzech źródeł pozwoliło na znaczne rozszerzenie badanej zbiorowości. W tych latach bowiem liczba gospodarstw prowadzących rachunkowość była stosunkowo mała (około 500) i zdawała się niewystarczającą do badania spożycia, zwłaszcza jeśli miało ono być zróżnicowane w poszczególnych rejonach kraju.

Gospodarstwa prowadzące rachunkowość mają wyższy od przeciętnego poziom gospodarowania, toteż są one zamożniejsze od ogółu gospodarstw w kraju. Fakt ten niewątpliwie znajduje wyraz zarówno w wartości, jak i w ilości artykułów spożywanych, a także wpływa na strukturę spożycia. Sprawa ta zostanie rozpatrzona szerzej na dalszych stronach.

Spożycie artykułów jadalnych jest podstawową częścią budżetu rodziny chłopskiej i stanowi w 1959/60 r. 57% tego budżetu, licząc artykuły spożywane z własnego gospodarstwa według cen zużycia wewnętrznego, zbliżonych do cen w skupie ponadobowiązkowym. Jeżeli jednak artykuły te będziemy szacowali według cen detalicznych, to udział ich w budżecie rodziny prowadzącej rachunkowość wyniesie prawie 63%. Udział wartości artykułów jadalnych w ogólnym budżecie rodziny zmniejsza się z każdym rokiem. Tę samą tendencję obserwujemy w wartości artykułów spożywanych z własnego gospodarstwa, natomiast wzrasta dokupno artykułów jadalnych. Ilustruje to tab. 69, która przedstawia udział wartości artykułów jadalnych w budżecie rodziny chłopskiej prowadzącej rachunkowość na przestrzeni lat 1952/53—1959/60.

Tabela 69

Udział artykułów jadalnych w budżecie domowym rodzin chłopskich prowadzących rachunkowość rolną w latach 1952/53—1959/60

Wyszczególnienie	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
Spożycie ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Artykuły spożywcze	62,8	60,7	60,6	59,6	57,6	56,5	57,2	57,1
z własnego gospodarstwa ^a	56,5	52,3	50,7	49,7	46,6	45,3	45,0	44,5
z kupna	6,3	8,4	9,9	9,9	11,0	11,2	12,2	12,6

^a Według cen zużycia wewnętrznego.

Spożycie artykułów jadalnych zarówno w okresie badań (1947/48—1950/51) jak i w okresie drugim (1951/52—1959/60) wynikało z całkowitych obrotów artykułami w gospodarstwie, tzn. z całkowitego bilansu danego artykułu. Nie były to zatem oderwane szacunki spożycia. Ustalono bowiem spożycie jest podbudowane rozliczeniem się każdego gospodarstwa z przychodów i rozchodów badanego produktu oraz wzajemnego kojarzenia spożywanych produktów, jak też kojarzenia ze spasaniem artykułów rolnych. Zapiski prowadzone w książkach rachunkowych w ciągu całego roku gwarantują większą dokładność wyników niż jednorazowy szacunek dla całego roku stosowany w ankietach.

Badania nasze dają spożycie brutto i nie pretendują do szczegółowych, precyzyjnych, codziennych badań zużycia artykułów jadalnych, opartych o mierzenie i ważenie. Głównym ich celem jest stwarzanie podstawy do wszelkiego rodzaju bilansów państwowych, zaczynając od bilan-

sów materiałowych poszczególnych artykułów rolnych, a kończąc na obliczeniach niezbędnych przy ustalaniu dochodu narodowego.

W tab. 70 podajemy obliczone dla całego kraju wyniki spożycia artykułów jadalnych na 1 członka rodziny za lata 1947/48—1959/60 na tle danych przedwojennych, zaczerpniętych z wyników rachunkowości z 1936/37 r.

Wszystkie podawane przez nas wartości średnie dla całego kraju są to średnie arytmetyczne ważone przez rzeczywistą (a nie zbadaną) liczbę gospodarstw w okręgach rolniczych, a tym samym w całym kraju.

Dane o spożyciu z 1936/37 r. zostały zestawione wyłącznie dla gospodarstw od 3 do 10 ha na obszarze ziem dawnych, tzn., że województwa odstąpione, w których spożycie kształtowało się na stosunkowo niższym poziomie, nie zostały wzięte pod uwagę. Średni obszar gospodarstwa wynosił 5,96 ha, to znaczy, że był podobny do przeciętnej wielkości gospodarstw reprezentujących wyniki rachunkowości w latach 1951/52—1959/60.

W tab. 70 obliczono spożycie zbóż zarówno w ziarnie, tzn. po przeliczeniu na ziarno mąki własnej i dokupionej oraz pieczywa dokupionego, jak też podano spożycie zbóż w mące, kaszy i pieczywie, aby ułatwić operowanie liczbami w zależności od potrzeb. Podobną zasadę zastosowaliśmy do mleka, podając raz spożycie mleka pełnego wraz z masłem i śmietaną, a następnie oddzielnie spożycie samego mleka pełnego (bez masła i śmietany), ponadto masła i śmietany oraz mleka chudego.

Tab. 70 i wykres 17 odzwierciedlają rozwój spożycia artykułów jadalnych od okresu przedwojennego. Nie będziemy analizowali znanego i niejednokrotnie omawianego jakościowego i ilościowego wzrostu spożycia w Polsce Ludowej w porównaniu do lat międzywojennych. Nasze obliczenia jeszcze raz zjawisko to potwierdzają.

Przeglądając natomiast tab. 70 i wykresy 17 i 18 widzimy, że spożycie mięsa i tłuszczu wieprzowego oraz cukru rośnie systematycznie do roku 1952/53, w latach następnych wykazując tendencję do zniżki, zahamowanej w 1955/56 r. W latach zaś 1956/57 i 1957/58 następuje ponowny wzrost spożycia tych artykułów, jest to bowiem okres wzrostu realnych dochodów chłopskich. Jednakże w 1958/59 r. spożycie mięsa i tłuszczu zwierzęcego uległo zmniejszeniu o około 5%, tzn. w sumie o 2,2 kg na głowę. Miało to związek z pewnym zahamowaniem w tym okresie produkcji trzody chlewnej.

W badanym 1959/60 r. spożycie mięsa i tłuszczów zwierzęcych wzrasta w porównaniu do 1958/59 r., przekraczając nawet nieco poziom 1957/58 r. Wzrost ten jest tym bardziej charakterystyczny, że w tym czasie nastąpił poważny wzrost cen na mięso i tłuszcze zwierzęce w handlu detalicznym, co nie zahamowało wzrostu spożycia, tylko miało taki skutek, że w gospodarstwach chłopskich znacznie wzrosło spożycie naturalne, zwłaszcza tłuszczów zwierzęcych. W latach poprzednich wynosiło ono 72%, a w 1959/60 r. 84%.

Zasadniczym zmianom uległa w 1959/60 r. struktura spożywanego mięsa. Rozwój hodowli bydła powodował, że spożycie mięsa wołowego i cielęcego spadło o połowę. Poważnie wzrosło spożycie drobiu i mięsa wieprzowego.

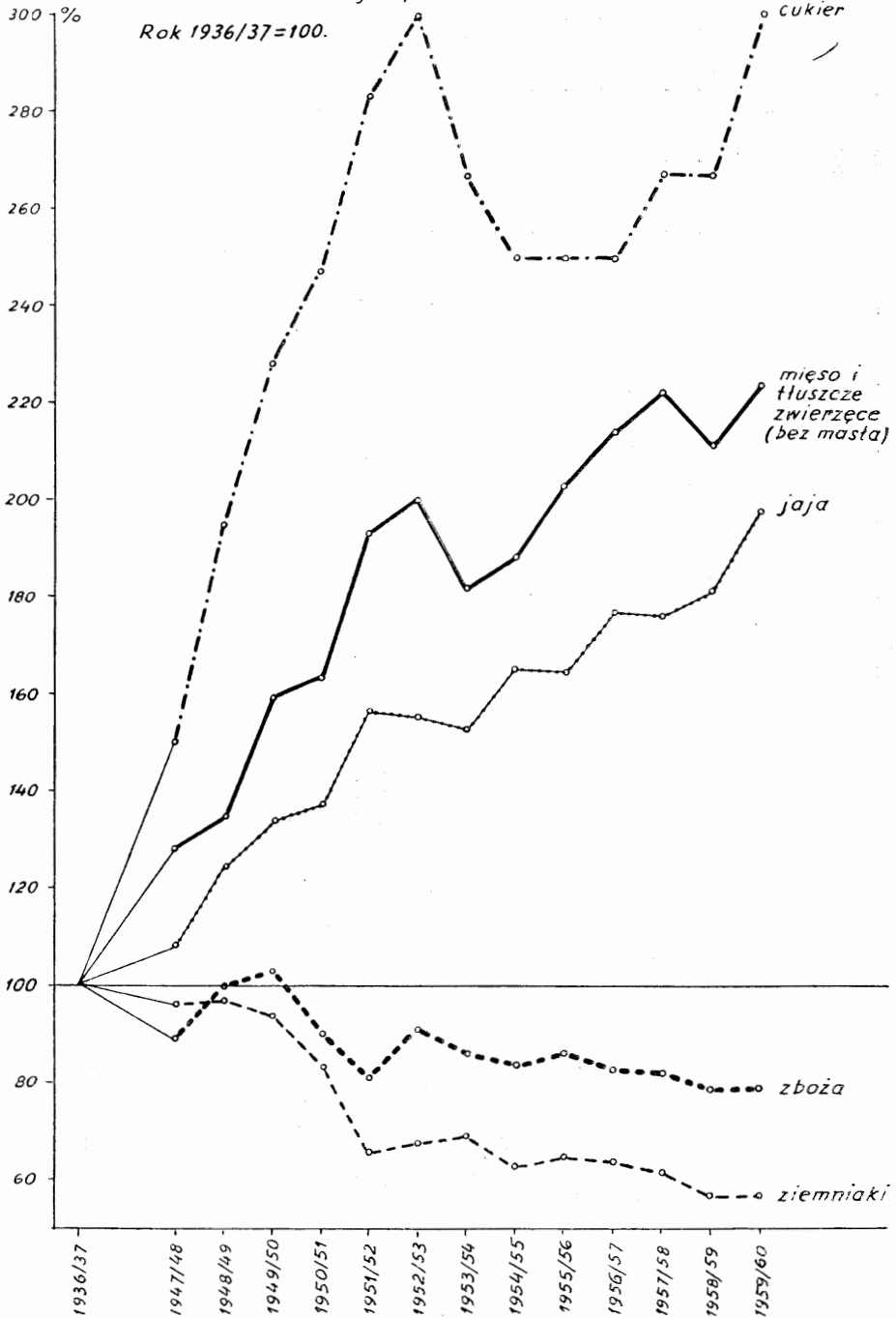
Roczne spożycie artykułów jadalnych na głowę ludności w gospodarstwach indywidualnych prowadzących rachunkowość w latach 1936/37, 1947/48—1959/60

Wyszczególnienie	Wg danych rach.	Wg ankiet						Wg rachunkowości							
		1936/37	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
Zboża w ziarnie og. a	kg	269	240	268	277	243	219	244	232	226	230	224	221	213	212
Pszonica w ziarnie a	„	74	58	75	80	69	77	87	83	80	85	87	86	83	80
Żyto w ziarnie a	„	168	168	181	186	165	130	144	136	134	133	125	124	118	122
Jęczmień w ziarnie a	„	27	14	12	11	9	12	13	13	12	12	11	11	12	10
Przetwory zbożowe b	„	.	.	.	.	.	149	165	155	152	158	154	152	146	146
Mąka pszenna	„	52	.	.	.	.	52	59	56	54	58	59	58	56	54
Mąka żytnia	„	109	.	.	.	.	81	92	80	72	78	74	72	66	66
Kasze różne	„	13,8	.	.	.	.	6,0	6,3	6,5	6,2	5,9	5,7	5,3	5,9	4,9
Ryż	„	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2,1
Chleb dokupiony	„	.	.	8,9	12,7	12,8	13,4	10,5	17,5	27,3	21,3	20,0	20,9	23,5	27,5
Bułki dokupione	„	.	.	2,0	2,3	1,8	1,2	0,7	0,9	1,5	1,8	2,2	2,8	2,7	3,0
Strączkowe	„	.	.	4,6	3,3	2,7	.	1,3	1,3	1,8	2,2	2,0	1,8	1,3	1,4
Ziemniaki c	„	374	360	362	353	313	245	255	256	237	242	239	231	214	214
Warzywa	„	.	.	.	.	.	70	89	87	87	82	80	79	80	83
Owoce i jagody	„	.	.	.	.	.	35	19	31	31	33	39	42	72	40
Cukier	„	6,0	8,7	11,7	13,7	14,8	17,0	18,0	16,0	15,0	15,0	15,0	16,0	16,0	18,0
Miód	„	.	.	.	.	.	.	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5
Mleko pełne (wraz z masłem i śmietaną)	ltr.	.	348	407	421	409	464	450	453	467	482	482	485	493	492
Mleko pełne (bez masła i śmietany)	„	.	212	248	233	224	242	249	251	246	251	248	250	248	236

Wykres 17.

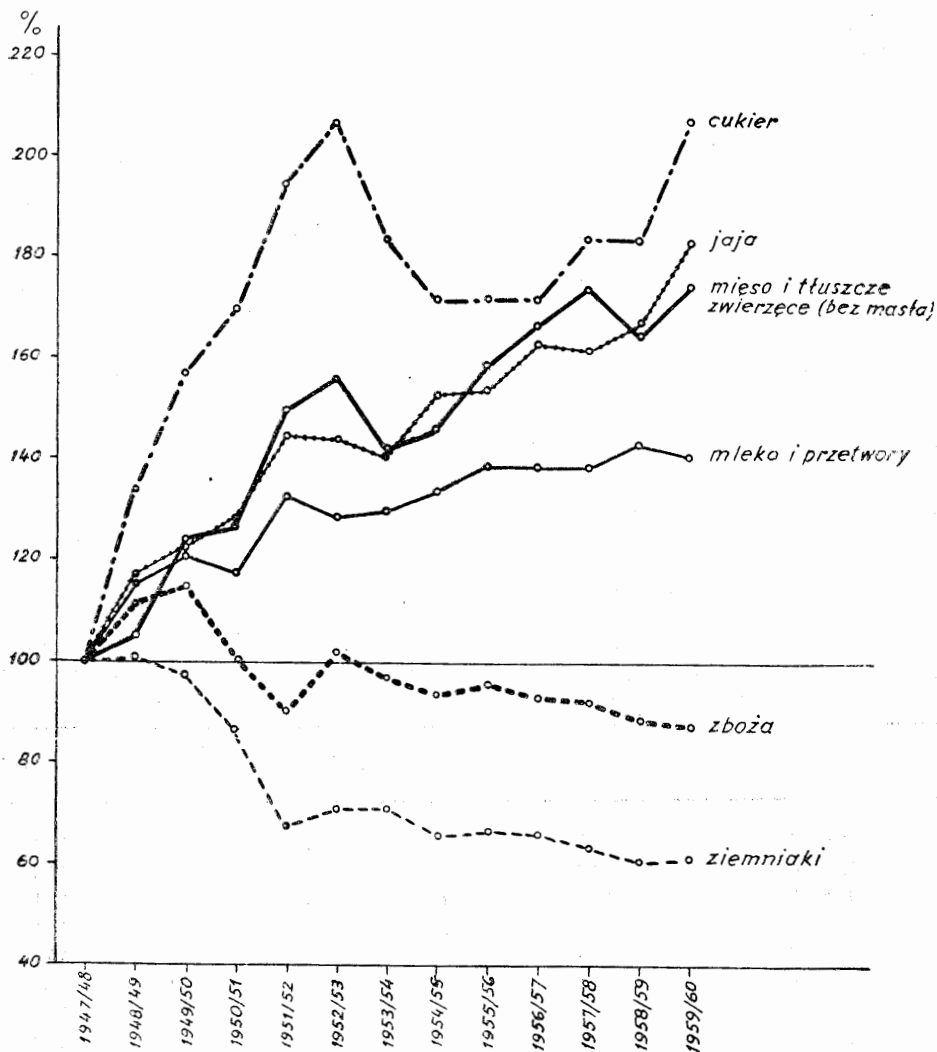
Rozwój spożycia niektórych artykułów jadalnych
w gosp. chłopskich prowadzących rachunkowość w latach 1936/37 - 1959/60
na głowę ludności

Wykres 18.

*Rozwój spożycia niektórych artykułów jadalnych
w gosp. chłopskich prowadzących rachunkowość w latach 1947/48-1959/60
na głowę ludności*

Rok 1947/48=100

Spożycie zbóż i ziemniaków kształtuje się stale poniżej norm przedwojennych. Spadek spożycia zbóż i ziemniaków zaznacza się od 1950/51 r. W 1958/59 r. nastąpił dalszy spadek spożycia tych artykułów. Jednakże w 1959/60 r. spożycie ich pozostało na poziomie roku 1958/59. Spożycie mleka wraz z przetworami waha się stosunkowo nieznacznie i wykazuje od dwóch lat pewną stabilizację.

Charakterystycznym zjawiskiem w spożyciu artykułów jadalnych w 1959/60 r. jest znaczny wzrost spożycia cukru, które wzrosło z 16 na 18 kg, to znaczy o 13%. Wróciliśmy zatem do stanu z 1952/53 roku, kiedy mieliśmy największe spożycie cukru przez ludność rolniczą. Nieurodzaj owoców w 1959/60 r. powodował, że spożycie ich spadło prawie o połowę; co prawda 1958/59 r. zaznaczał się wyjątkowym ich spożyciem.

W dalszym ciągu rosło spożycie jaj, osiągając w 1959/60 r. 212 sztuk na głowę, to znaczy prawie o 10% więcej niż w roku poprzednim.

Po raz pierwszy w 1959/60 r. od szeregu lat wystąpił spadek spożycia masła, przy równoczesnym poważnym wzroście spożycia oleju i margaryny (o 70%). Wzrost głównie zaznacza się w margarynie.

Spadkowa od dwóch lat tendencja spożycia mleka pełnego jest uzupełniana przez stale rosnące spożycie śmietany. To też w sumie mleko wraz z przetworami nie ulega zmniejszeniu.

Zmniejszające się spożycie zbóż (głównie żyta), strączkowych i ziemniaków, a wzrost spożycia mięsa, słoniny — jest normalnym procesem występującym na pewnym etapie rozwoju we wszystkich społeczeństwach. W tabeli 71 podajemy procentowe zmiany w spożyciu podstawowych artykułów rolnych w ciągu trzynastu lat w nawiązaniu do spożycia w 1936/37 r.

Jak wynika z tab. 71, w ciągu dwudziestu trzech lat spożycie cukru wzrosło na wsi trzykrotnie, mięsa i tłuszczu wieprzowego przeszło dwukrotnie, jaj prawie dwukrotnie, zboż spadło o 20% i ziemniaków o 40%. Nie możemy porównać spożycia mleka, gdyż dane przedwojenne nie mają jednolitej metody obliczenia, toteż często trudno jest ustalić w poszczególnych gospodarstwach, czy to spożywano tylko mleko pełne bez przerobów, czy też łącznie z przerobami. Przeto podajemy na wykresie 18

Tabela 71

Dynamika spożycia niektórych artykułów jadalnych w gospodarstwach chłopskich w latach 1936/37—1959/60 na głowę ludności. Rok 1936/37 = 100

Lata	Zboża	Ziemniaki	Cukier	Mięso i tłuszcz ^a	Jaja
1936/37	100	100	100	100	100
1947/48	89	96	.	128	108
1948/49	100	97	195	134	124
1949/50	103	94	228	159	134
1950/51	90	84	247	163	138
1951/52	81	66	283	193	157
1952/53	91	68	300	200	156
1953/54	86	69	267	182	153
1954/55	84	63	250	188	165
1955/56	86	65	250	203	165
1956/57	83	64	250	214	177
1957/58	82	62	267	222	176
1958/59	79	57	267	201	180
1959/60	79	57	300	224	198

^a bez masła

rozwój spożycia podstawowych artykułów rolnych od 1947/48 r., gdzie również zamieszczamy spożycie mleka.

Stale rosnące spożycie artykułów jadalnych na wsi do 1952/53 r. związane było ze stosunkowo małymi obciążeniami wsi w pierwszych latach po wojnie oraz w dużym stopniu z brakiem możliwości i chęci akumulowania i inwestowania w gospodarstwie, co wynikało zarówno z niedostatecznej ilości artykułów przemysłowych dostarczanych w tym okresie na wieś, jak i może nieco niewłaściwych metod stosowanych przy uspołdzielczaniu wsi.

W następnych latach występowało pewne zahamowanie wzrostu stopy życiowej, wywołane dodatkowymi obciążeniami w postaci dostaw obowiązkowych. Spadek spożycia mięsa w latach 1953/54 i 1954/55 jest tego dowodem. Dopiero podniesienie cen na artykuły kontraktowane do poziomu opłacalnego w 1955/56 r. (trzoda, rośliny przemysłowe) spowodowało poważny wzrost dochodu w tym roku oraz ponowny wzrost spożycia mięsa. W latach 1956/57 i 1957/58 następował dalszy realny wzrost dochodów chłopskich związany między innymi z poważnym zmniejszeniem obowiązkowych dostaw dla państwa, co powodowało dalszy wzrost spożycia mięsa, tłuszczów, jaj i cukru. Jak zaznaczyliśmy, w 1958/59 r. nastąpił spadek spożycia mięsa i tłuszczu wieprzowego przy dalszym wzroście spożycia jaj i przerobów mlecznych, a zwłaszcza śmietany.

Analizując w dalszym ciągu tab. 70 i 71 można stwierdzić, jaki wpływ na spożycie cukru wywierały umowy kontraktacyjne. Do 1952/53 r. spożycie cukru gwałtownie rośnie, gdyż chłopci otrzymywali zapłatę za dostarczone buraki w cukrze. Od czasu kiedy za buraki płaci się gotówką, spożycie cukru maleje, choć w dalszym ciągu jest na dość wysokim poziomie w porównaniu do okresu przedwojennego. W ostatnim roku obserwuje się ponowny wzrost spożycia cukru.

Tabela 72

Spożycie w kaloriach na głowę ludności rolniczej dziennie w gospodarstwach prowadzących rachunkowość^a

Lata	Kalorie ogółem	Białko		Tłuszcz
		ogółem	w tym zwierzęce	
w gramach dziennie				
1948/49	3 823	91	30	84
1949/50	3 954	91	30	92
1950/51	3 630	83	30	91
1951/52	3 382	80	33	99
1952/53	3 612	88	36	102
1953/54	3 479	86	35	98
1954/55	3 419	85	36	100
1955/56	3 547	88	37	106
1956/57	3 495	86	37	109
1957/58	3 545	87	37	113
1958/59	3 467	85	38	110
1959/60	3 476	85	38	114

^a obliczono na podstawie norm Rudawskiej-Koprowskiej

Zwraca również uwagę do 1954/55 r. stały i dość gwałtowny wzrost dokupna chleba przy zmniejszającym się spożyciu mąki. Proces ten w 1955/56 r. został zahamowany przez zarządzenie odgórne, wymagające od chłopów ziarna w zamian za kupowany chleb. W roku jednak 1958/59 nastąpił ponowny wzrost dokupna chleba, który postępował nadal w 1959/60 r.

Syntetyczny obraz spożycia artykułów jadalnych daje do pewnego stopnia tab. 72 wyrażająca to spożycie w kaloriach. Jak wynika z obliczeń, ogólna ilość spożywanych dziennie kalorii ulega stopniowo zmniejszeniu, wzrasta natomiast spożycie białka zwierzęcego i spożycie tłuszczu, co zgodne jest z poprzednimi wywodami.

B. Szacunek przeciętnego spożycia artykułów jadalnych przez ludność chłopską

Wszystkie dotychczasowe rozważania wynikały głównie z obserwacji gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną. W dalszym ciągu chcielibyśmy dokonać próby oszacowania rzeczywistego spożycia artykułów jadalnych w przeciętnych gospodarstwach chłopskich. Bowiem, jak zaznaczyliśmy na wstępie, gospodarstwa prowadzące rachunkowość stoją na wyższym poziomie, przeto nie odzwierciedlają przeciętnego spożycia ludności rolniczej w kraju. Natomiast niewątpliwie dane rachunkowości odzwierciedlają dynamikę spożycia, zróżnicowanie wg wielkości gospodarstw i grup zamożności oraz dają pogląd na terytorialne zróżnicowanie spożycia.

W rozdziale poprzednim został ustalony przeciętny budżet rodziny chłopskiej w 1958/59 r. na 1 członka rodziny w wysokości 5 319 zł a w 1959/60 r. na 5 741 zł. Ponieważ dla 1958/59 r. i 1959/60 r. dane o spożyciu zostały dodatkowo opracowane wg grup poziomu życiowego, przeto wyszukaliśmy w naszej zbiorowości gospodarstwa o odpowiednim poziomie życiowym, tzn. od 5 000 do 5 500 zł oraz od 5 500 do 6 000 zł, i ustaliliśmy dla nich strukturę ogólną funduszu spożycia, wysokość ilościowego spożycia artykułów jadalnych, jak też spożycie naturalne. Wybór gospodarstw nie był oczywiście tak uproszczony, gdyż należało uwzględnić poziom zamożności poszczególnych okręgów rolniczych kraju i zróżnicowanie ich spożycia.

W rozumowaniu naszym widzimy jeden błąd, który polega na tym, iż zakładamy, że we wszystkich okręgach gospodarstwa prowadzące rachunkowość odchylają się w jednakowym stopniu od zbiorowości ogólnej w danym okręgu, co może się okazać niesłuszne, gdyż np. okręg białostocki może się odchyłać bardziej niż poznański. Przypuszczamy jednak, opierając się na pewnych doświadczeniach, że różnice nie powinny być duże, a otrzymane przez nas wyniki nie ulegają zasadniczej zmianie.

W tab. 73 zestawiamy spożycie artykułów jadalnych w gospodarstwach o przeciętnym poziomie na tle gospodarstw prowadzących rachunkowość. Przeciętne zatem spożycie artykułów jadalnych na głowę ludności chłopskiej w 1959/60 r. szacujemy w porównaniu do gospodarstw prowadzących rachunkowość dla: mąki pszennej niższe o 6%, dla mąki żytniej za to wyższe o 12%, chleba (dokupionego) prawie o 15% mniej. W sumie przetwory zbożowe są prawie na poziomie gospodarstw rachun-

kowych, różnica wynosi na niekorzyść tych ostatnich 2,7%. Spożycie ziemniaków jest mniejsze o 2,8%; należy pamiętać, że rośnie ono w miarę wzrostu obszaru gospodarstw (wchodzi tu zapewne w grę większe marnotrawstwo, pokarm dla psów itp.). Spożycie cukru spada z 18 na 15 kg, to znaczy o 17%. Spożycie mleka spada tylko o 8%, lecz spożycie masła o 17%, mięsa o 10%, jaj o 13% i tłuszczu wieprzowego o 12%. Co w sumie obniża wartość spożycia artykułów jadalnych prawie o 11%.

Ponieważ bardzo istotną sprawą jest orientacja, jaki udział w spożyciu poszczególnych artykułów jadalnych stanowi spożycie tzw. naturalne (samozaopatrzenie), przeto zbadaliśmy je na tych samych gospodarstwach, mimo iż dla ogółu gospodarstw prowadzących rachunkowość posiadamy takie dane z obrotów poszczególnymi artykułami rolniczymi.

Jako samozaopatrzenie przyjmujemy spożycie z własnego gospodarstwa oraz z dokupna sąsiedzkiego, bowiem rozumiemy z punktu widzenia bilansu ogólnopanstwowego. Dokupnem zatem będzie właściwie tylko to, co ludność rolnicza kupuje w handlu uspołecznionym.

Spożycie naturalne w 1959/60 r. w porównaniu do roku poprzedniego, jak już niejednokrotnie o tym wspominaliśmy, wzrosło, wzrost ten zaznaczał się przede wszystkim w tłuszczach zwierzęcych (o 12%) i masle (o 3,0%). Również wzrosło spożycie naturalne mąki pszennej (około 2%).

Udział spożycia naturalnego w gospodarstwach o przeciętnym poziomie gospodarowania jest bardzo zbliżony z wynikami gospodarstw rachunkowych. Jak wynika z obliczeń, dokupno przetworów zbożowych wynosi około 13%. W głównej mierze decydowało tu kupno chleba, w mniejszym stopniu mąki i kasz.

Ogólnie biorąc spożycie przez ludność rolniczą podstawowych artykułów jadalnych odbywa się w głównej mierze na drodze samozaopatrzenia.

Wracając do spożycia artykułów jadalnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość i w gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym, porównamy to spożycie na tle norm fizjologicznych i postulatów planów gospodarczych (tab. 74). Wnioski jakie wynikają z zestawionych liczb są następujące:

Spożycie **przetworów zbożowych** zarówno w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, jak i o przeciętnym poziomie życiowym, waha się około normy B, lecz przekracza postulaty planu na 1965 r., a tym bardziej przekracza normy postulowane na dalsze lata.

Spożycie **ziemniaków** przekracza normy zarówno B, jak i plan na 1965 r., choć 1965 r. w stopniu nie zbyt dużym.

Spożycie **strączkowych** nie osiąga żadnych norm i jest niższe prawie o 60%.

Spożycie **warzyw** również osiąga zaledwie 40% normy wyżywienia dostatecznego B i jest o 30% niższe od postulatów 1965 r.

Spożycie **owoców** waha się w zależności od urodzajów i w 1958/59 r. było wyjątkowo wysokie, przeto przyjmując, że przeciętnie za dwa lata kształtuje się ono na poziomie około 50 kg stwierdzimy, że poziom spożycia owoców jest wysoki i oscyluje około normy 1970 r.

Spożycie **mleka wraz z przetworami** w gospodarstwach rachunkowych przekracza normę 1970 r., natomiast w gospodarstwach przeciętnych osiąga normy 1965 r.

Tabela 73

Spżycie artykułów jadalnych na głowę ludności w gospodarstwach prowadzących rachunkowość i w gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym w 1958/59 r. i 1959/60 r.

Wyszczególnienie	W gospodarstwach prowadzących rachunkowość										W gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym						
	spżycie ogółem					w tym naturalne					spżycie ogółem			w tym naturalne			
	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	1958/59	1959/60	
	spżycie ogółem		w tym naturalne		w % ogólnego		spżycie ogółem		w tym naturalne		w % ogólnego		spżycie ogółem		w tym naturalne		spżycie ogółem w % gospodarstw prowadzących rachunkowość
Zboża w ziarnie ogółem a	213	212	99,5	171	167	80,3	78,8	210	214	177	176	98,6	100,9	kg			
Pszonica w ziarnie a	83	80	96,4	71	70	85,5	87,5	74	76	64	67	89,2	95,0	"			
Żyto " a	118	122	94,9	94	94	79,7	77,0	123	129	106	106	104,2	105,7	"			
Jęczmień " a	12	10	83,3	6	3	50,0	30,0	13	9	7	3	108,3	90,0	"			
Przetwory zbożowe b	146	146	100,0	118	117	81,0	80,1	139	148	123	123	95,2	101,4	"			
Mąka pszenna	56	54	96,4	50	49	89,7	90,7	50	51	45	47	89,3	94,4	"			
Mąka żytnia	66	66	100,0	66	66	100,0	100,0	74	74	74	74	112,1	112,1	"			
Chleb	23,5	27,5	117,0	—	—	—	—	16,8	23,4	—	—	71,3	85,1	"			
Bułki	2,7	3,0	111,1	—	—	—	—	2,3	3,2	—	—	85,7	106,7	"			
Kasze	5,9	4,9	83,1	3,1	1,7	52,8	34,7	6,7	4,4	3,5	1,6	113,6	89,8	"			
Warzywa	80	83	103,8	80	83	100,0	100,0	76	74	76	74	94,9	89,2	"			
Ziemniaki c	214	214	100,0	214	214	100,0	100,0	210	208	210	208	98,1	97,2	"			
Strączkowe	1,3	1,4	107,7	1,2	1,3	88,9	92,9	1,0	1,3	0,9	1,2	76,9	92,9	"			
Owoce i jagody	72	40	55,6	71	38	98,6	95,0	69	36	68	34	95,8	90,0	"			
Mleko i przetwory	493	492	99,8	476	480	96,6	97,6	419	451	406	436	84,9	91,7	litr			

**Spożycie artykułów jadalnych w gospodarstwach rolnych na tle norm fizjologicznych
i postulatów planów gospodarczych
Na głowę ludności**

Nazwa artykułu		Gospodarstwa				Norma B (wyzwien. dostatecz.)	Plan na rok		
		prowadzące rachunkowość		o przeciętnym poziomie			1965	1970	1975
		1958/59	1959/60	1958/59	1959/60				
Przetwory zbożowe	kg	146,0	146,0	139,0	150,0	147,0	140,0	135,0	130,0
Ziemniaki	„	214,0	214,0	210,0	208,0	174,0	190,0	165,0	140,0
Strączkowe (suche)	„	1,3	1,4	1,0	1,3	3,6	3,0	3,0	3,5
Warzywa	„	80,0	83,0	76,0	74,0	186,0	100,0	115,0	130,0
Owoce i jagody	„	72,0	40,0	69,0	36,0	38,0	29,0	48,0	64,0
Mleko i przetwory	ltr	493,0	492,0	419,0	451,0	562,0	440,0	484,0	500,0
Masło	kg	6,0	5,7	4,4	4,7	10,5	7,0	8,5	9,0
Tłuszcze zwierzęce	„	11,1	12,0	9,8	10,6	11,5	11,7	12,8	13,5
Mięso	„	29,1	31,0	23,5	27,8	40,3	51,0	52,0	54,4
Jaja	szt.	193	212	162	185	180	155	170	180
Cukier	kg	16,0	18,0	15,0	15,0	23,8	31,0	34,0	35,0

Źródło: Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania Nr 16/1958 r.

Spożycie **masła** jest dalekie od wszelkich norm.

Spożycie **tłuszczu zwierzęcego** w gospodarstwach rachunkowców przekroczyło zarówno normy B jak i plan 1965 r. Gospodarstwa zaś o poziomie przeciętnym zbliżają się do tych norm.

Spożycie **mięsa** jest mniejsze od normy B o około 30% i od normy planu 1965 r. o 45%.

Natomiast spożycie **jaj** w 1959/60 r. przekroczyło wszelkie postulowane normy włącznie z 1975 r.

Spożycie **cukru** kształtowało się podobnie nisko, jak spożycie mięsa.

Przytoczone porównanie prowadzi do wniosku, że w gospodarstwach chłopskich spożywa się w nadmiarze produkty objętościowe (ziemniaki i zboża), a niedostatecznie — artykuły wyższego rzędu — pochodzenia zwierzęcego, warzywa i cukier.

Syntetyzując przedstawiony wyżej obraz spożycia, zarówno w gospodarstwach przeciętnych, jak i prowadzących rachunkowość, wyrazimy jego poziom w wartościach odżywczych, porównując jednocześnie z normami fizjologicznymi i planowanymi. Czynimy to w tab. 75.

Gospodarstwa chłopskie osiągają normę B spożycia białka, jednakże są dość oddalone pod względem spożycia białka zwierzęcego postulowanego przez Komisję Planowania na rok 1960, a tym bardziej na 1965.

W gospodarstwach rachunkowców spożycie białka zwierzęcego jest bliskie normy fizjologicznej B, jednak spożycie rzeczywiste jest niższe o 13%.

Pod względem spożycia tłuszczu w 1959/60 r., to rzeczywiste spożycie rolników osiągnęło normę B i przekroczyło poziom planu 1965 r. Natomiast gospodarstwa prowadzące rachunkowość przekraczają zarówno poziom D, jak i plan na 1975 r.

Tabela 75

**Porównanie wartości odżywczej spożycia postulowanego przez Komisję Planowania,
norm fizjologicznych oraz spożycia w gospodarstwach chłopskich
Na głowę ludności**

Wyszczególnienie	Kalorie ogółem	Białko		Tłuszcze
		ogółem	w tym zwierzęce	
w gramach dziennie				
Spożycie postulowane przez KP				
Rok 1955	3 149	81,7	33,8	82
„ 1960	3 086	86,2	43,3	90
„ 1965	3 165	89,1	47,7	101
„ 1970	3 233	92,4	51,6	108
„ 1975	3 230	92,7	53,2	113
Norma fizjologiczna				
wg poziomu B	3 287	88,0	39,8	102,8
„ C	3 284	90,0	47,6	107,3
„ D	3 298	94,5	54,4	113,7
Gospodarstwa prowadzące rachunkowość				
1958/59 r.	3 467	85	38	110
1959/60 r.	3 476	85	38	114
Gospodarstwa o przeciętnym poziomie żywiowym				
1958/59 r.	3 258	78	33	96
1959/60 r.	3 316	81	35	103

Źródło: M. Rakowska, z PZH. Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania. Komisja Planowania, nr 16 s. 98 i 99.

